

dr hab. inż. arch. Jadwiga Urbanik, prof. PWR
Politechnika Wrocławska
Wydział Architektury
Katedra Historii Architektury, Sztuki i Techniki
50-317 Wrocław
ul. Bolesława Prusa 53/55

Wrocław, 31.03.2025

RECENZJA

rozprawy doktorskiej mgr inż. arch. Jakuba Bródki

pod tytułem

Późnomodernistyczna architektura domów jednorodzinnych w Polsce w latach 1945–1989: badania i perspektywy ochrony na przykładzie wybranych obiektów z terenu województwa śląskiego

(Late – modern architecture of single-family houses from 1945 – 1989 in Poland: research and perspectives for protection on the example of selected objects from the area of Silesian Voivodship)

opracowanej na Wydziale Architektury Politechniki Śląskiej
pod opieką prof. dr hab. inż. arch. Magdaleny Żmudzińskiej-Nowak
oraz

na Uniwersytecie w Pizie (Università di Pisa, UniPi), Department of Energy, Systems, Territory and Construction Engineering
pod opieką prof. arch. Marco Giorgio Bevilacqua.

Przedmiotem recenzji jest ocena, czy przedstawiona praca doktorska spełnia wymagania ustawy z dnia 20 lipca 2018 r. Prawo o szkolnictwie wyższym i nauce (t.j. Dz. U. z 2024 r. poz. 1571)

Zgodnie z artykułem 187 ustawy (Dział V, Rozdział 2, Oddział 1):

Rozprawa doktorska prezentuje ogólną wiedzę teoretyczną kandydata w dyscyplinie albo dyscyplinach oraz umiejętność samodzielnego prowadzenia pracy naukowej lub artystycznej oraz przedmiotem rozprawy doktorskiej jest oryginalne rozwiązanie problemu naukowego, oryginalne rozwiązanie w zakresie zastosowania wyników własnych badań naukowych w sferze gospodarczej lub społecznej albo oryginalne dokonanie artystyczne.

I. Podstawy opracowania:

1. Zlecenie Przewodniczącego Rady Dyscypliny Architektura i Urbanistyka Politechniki Śląskiej, dr hab. inż. arch., Aliny Panacewicz, prof. PŚ na opracowanie recenzji pracy doktorskiej z dnia 9 stycznia 2025 roku.
2. Egzemplarz pracy doktorskiej.
3. Ustawa z dnia 20 lipca 2018 r. Prawo o szkolnictwie wyższym i nauce (t.j. Dz. U. z 2024 r. poz. 1571).

II. Recenzja

1. Konstrukcja i zawartość opracowania

Przedstawiona do recenzji rozprawa doktorska Pan mgr inż. arch. Jakuba Bródki pod tytułem „**Późnomodernistyczna architektura domów jednorodzinnych w Polsce w latach 1945–1989: badania i perspektywy ochrony na przykładzie wybranych obiektów z terenu województwa śląskiego**” (Late – modern architecture of single-family houses from 1945 – 1989 in Poland: research and perspectives for protection on the example of selected objects from the area of Silesian Voivodship) to jednotomowe opracowanie liczące 257 stron.

W skład tej dysertacji wchodzi 10 rozdziałów:

- I. Wprowadzenie i założenia badawcze (str. 7-16)
- II. Stan wiedzy i wyjaśnienie terminologii (str. 17-42)
- III. Badania ogólne (str. 43-96)
- IV. Badania szczegółowe (str. 97-198)
- V. Rekomendacje dotyczące ochrony omawianego dziedzictwa (str. 199-200)
- VI. Dyskusja dotycząca wyników badań i refleksja końcowa (str. 201-204)
- VII. Bibliografia (str. 205-224 - pozycje ściśle związane z tematem opracowania oraz 41 aktów prawnych)
- VIII. Spis ilustracji i ich źródeł (str. 225-234)
- IX. Streszczenie (str. 235-240).
- X. Załącznik (241-257)

Należy już w tym miejscu zaznaczyć, że zebrany i przedstawiony w katalogu materiał jest imponujący i odzwierciedla ogrom pracy badawczej wykonanej przez Doktoranta. Konstrukcja opracowania nie wzbudza żadnych zastrzeżeń.

2. Zawartość merytoryczna pracy

W rozdziale I. - Wprowadzenie i założenia badawcze - jasno i właściwie przedstawił autor uzasadnienie podjęcia tematu, problem naukowy, cel pracy oraz zakres czasowy, terytorialny i merytoryczny podjętych badań. Metodologia badań i sposób gromadzenia dokumentacji przedstawione zostały na schematach (s.13-14). Mapa na stronie 12 przedstawia dokładnie zakres terytorialny.

Należy podkreślić, że do katalogu domów autor zastosował autorskie formularze. Zgromadzona wiedza i zaprezentowane metody mogą stać się podstawą i wzorem dla innych badań.

Stan wiedzy i wyjaśnienie terminologii przedstawione w **rozdziale II.** są bardziej niż wystarczające. Stanowią dowód niezwykle dokładnego i wnikliwego przygotowania się do tematu. Dodatkowo umieszczone tu definicje pojęć użytych w pracy ułatwiają jej zrozumienie.

W tej części pracy zawarł autor niezwykle ważne zagadnienia dotyczące ochrony architektonicznego dziedzictwa XX wieku.

Badania ogólne - rozdział III. - przedstawiają nowe trendy w architekturze XX wieku, najpierw dotyczące pierwszej połowy XX wieku, potem drugiej. To bardzo dobrze przedstawione studia niezbędne do zrozumienia przemian, które dotyczą okresu po II wojnie światowej.

Część 1. Dotyczy głównie okresu międzywojennego. Autor właściwie nakreślił społeczne i polityczne tło przemian. Na uwagę zasługuje również przedstawienie różnych sposobów popularyzacji nowych trendów podczas wystaw mieszkaniowych, poprzez działalność organizacji i towarzystw takich jak Werkbund, Arbeitsrat für Kunst, CIAM lub Praesens oraz poprzez nowe sposoby kształcenia w Bauhausie.

Szczególne znaczenie dla kształtowania domu jednorodzinnego miały wzorcowe eksperymentalne osiedla Werkbundu. Prezentowane tam domy były rezultatem zastosowania nowej szkieletowej konstrukcji i nowych materiałów dających możliwości kształtowania nie tylko nowej formy architektonicznej, ale również, nowego planu mieszkania. Le Corbusier opisując to sformułował 5 zasad architektury nowoczesnej. Autor pracy wspomina również polskie wystawy mieszkaniowe.

Słusznie dostrzega rolę czasopism architektonicznych, które w znacznym stopniu przyczyniły się do popularyzacji nowych trendów i przekazywania wiedzy dotyczącej nowoczesnych rozwiązań („Die Form”, „L’Architecture d’Aujourd’hui”, „L’Architecture Vivante”, „Architettura e Arti Decorative”, „Domus”, „Casabella”, „Stavba”, „Architekt”, „Architektura i Budownictwo”, „Dom, Osiedle, Mieszkanie” i wiele innych).

Opisując realizacje przedstawicieli awangardy właściwie wybrał wyjątkowe domy – ikony, które z całą pewnością wytyczyły nową drogę dla architektury po II wojnie światowej (na przykład – willa Savoye Le Corbusiera, domy profesorów Bauhausu Waltera Gropiusa, willa Tugendhatów Ludwika Miesa van der Rohe’go, dom pani Schröder Gerrita Rietvelda oraz dom rodziny Schminke Hansa Scharouna itd.). Zostały również wspomniane domy amerykańskie Franka Lloyd Wrighta, Richarda Neutra czy Waltera Gropiusa. Warto podkreślić, że autor wskazał nie tylko funkcjonalizm prezentujący kompozycje prostopadłościennych brył, ale również funkcjonalizm organiczny.

Czytelnik ma jednak pewien niedosyt dotyczący ilustracji przedstawiających rewolucję, która dokonała się w architekturze w pierwszej połowie XX wieku.

Część 2. dotyczy rozwoju powojennej architektury mieszkaniowej, ze szczególnym uwzględnieniem jednorodzinnej, którą przedstawił autor na tle przemian politycznych i społecznych w Europie.

Również w tym czasie do propagowania nowoczesnych rozwiązań przyczyniły się wystawy (Interbau 1957, Expo 58, itp.), czasopisma i nowe techniczne i materiałowe możliwości. W tej części omawia autor wyjątkowe realizacje amerykańskie i europejskie (dom Kaufmanna Richarda Neutra, dom Raya i Charsa Eamesów, dom Kemperów Richarda Neutra itp.)

Część 3. tego rozdziału poświęcona jest głównemu tematowi pracy doktorskiej, to znaczy architekturze domów jednorodzinnych w Polsce w latach 1945 – 1989. Zostały tu opisane powojenne uwarunkowania PRL - czynniki determinujące politykę gospodarczą, standaryzację dotyczącą architektury mieszkaniowej, możliwości ekonomiczne i prawne. Tą bardzo ciekawą część rozdziału III kończy opis niestandardowych domów jednorodzinnych zrealizowanych w Polsce Po II wojnie światowej.

Rozdział IV, najważniejsza autorska część pracy, zawiera rezultaty badań szczegółowych opartych o zgromadzoną dokumentację archiwalną. Niezwykle istotną częścią opracowania jest umieszczony w tym rozdziale, autorski katalog 30 domów, zawierający szczegółowe opisy i bogato zilustrowany.

W części 1. została przedstawiona charakterystyka specyficznej sytuacji Województwa Śląskiego, pod pewnymi względami wyjątkowego rejonu powojennej Polski.

Część 2. dotyczy roli edukacji architektonicznej w tym rejonie, możliwości pracy w państwowych biurach projektów oraz inwestorów. Niezwykle ważnym fragmentem tej części są biogramy architektów czynnych zawodowo i związanych ze Śląskiem.

Część 3. dotyczy niestandardowych, projektowanych na zamówienie domów jednorodzinnych.

W części 4. omawia autor usytuowanie domów, ich kontekst.

Część 5. dotyczy klasyfikacji domów ze względu na formę zewnętrzną, układ funkcjonalny, przestrzenny, wyposażenie wnętrz oraz materiały wykończeniowe.

W części 6. Został przedstawiony stan zachowania domów, dokonane zmiany w stosunku do oryginalnego projektu.

Część 7. uzupełnia materiał badawczy o projekty domów niezrealizowanych.

Część 8. poświęcona jest ocenie zebranego materiału i opisanych realizacji, które mają wartość naukową, architektoniczną i kulturową.

Część 9. to właściwe podsumowanie.

Rozdział V zawiera wnioski i rekomendacje dotyczące ochrony oraz wytyczne konserwatorskie.

Rozdział VI to właściwe podsumowanie wyników badań.

W tej części pracy znalazły się odpowiedzi na postawione wcześniej następujące pytania badawcze:

- Jaki jest stan badań dotyczących tematu?
- Jakie czynniki wpłynęły na kształtowanie jednorodzinnej architektury mieszkaniowej w badanym okresie?
- Jaka jest ilość tego dziedzictwa architektonicznego na badanym obszarze?
- Czy można wyróżnić typy przestrzenne badanych budynków?
- Jakie są cechy charakterystyczne budynków zidentyfikowanych na badanym obszarze dotyczące konstrukcji?
- Jakie wartości reprezentują badane budynki?
- Czy można zidentyfikować związki formalne z szerszymi globalnymi trendami stylistycznymi?
- Jaki jest stan zachowania lub degradacji istniejących budynków?
- Jakie czynniki przyczyniają się do pogorszenia stanu badanych budynków?
- Czy można zidentyfikować skuteczne globalne praktyki dotyczące zachowania badanego dziedzictwa architektonicznego?

- Jakie zalecenia można sformułować w odniesieniu do ochrony tego dziedzictwa architektonicznego?

Na wszystkie pytania zostały udzielone właściwe i wyczerpujące odpowiedzi.

Rozdział VII to obszerna bibliografia (269 pozycji) i spis aktów prawnych.

Rozdział VIII to spis ilustracji z podaniem źródeł.

Rozdział IX zawiera streszczenia w języku angielskim, polskim i włoskim.

Rozdział X to załączniki - przykładowa pełna karta budynku.

3. Uzasadnienie podjęcia tematu oraz problem badawczy

Cel pracy został jasno określony przez autora. Praca nie stawia tezy, lecz uzupełnia i systematyzuje wiedzę, co pozwala na waloryzację omówionych przykładów.

Dysertacje o takim charakterze mają swoją niezaprzeczalną wartość. Stanowią podstawę dalszych bardziej przekrojowych prac naukowych.

Właściwym uzasadnieniem podjęcia tematu były:

- unikalna wartość kulturowa dziedzictwa,
- niekompletność stanu wiedzy,
- stan zachowania badanych budynków,
- pilna potrzeba ochrony,
- pilna potrzeba edukacji,
- oraz zainteresowania autora.

4. Uwagi szczegółowe

W ocenianej dysertacji autorski wysiłek Doktoranta skierowany został na opracowanie i prezentację zgromadzonego obszernego materiału dotyczącego domów jednorodzinnych na terenie dzisiejszego województwa śląskiego.

Swoją dysertacją Pan mgr inż. arch. Jakub Bródka znakomicie udowodnił, że posiada właściwy warsztat badacza historii architektury. Przede wszystkim na uwagę zasługuje zebranie dotychczas nieprzebadanego materiału, właściwe umieszczenie go na tle historii architektury XX wieku i podkreślenie niezaprzeczalnych walorów opisanych domów.

Autor właściwie określił zarówno zakres czasowy, jak i terytorialny opracowania. Odrębny, doskonale opracowany katalog, uzupełnia wiedzę i ilustruje omawiany temat. Katalog może stanowić podstawę wielu innych opracowań, przede wszystkim dotyczących ochrony tego dziedzictwa. Przedstawienie tych materiałów stanowi trwały wkład w badania nad architekturą drugiej połowy XX wieku w Polsce, tak ważną dla dziedzictwa kulturowego. Należy podkreślić, że autor wprowadził systematyzację, waloryzację i typizację domów jednorodzinnych. To właściwa, oryginalna, autorska część opracowania.

Dysertacja jest bardzo rzeczowa, napisana poprawnym językiem. Opracowanie jest bardzo dobre pod względem edytorskim i niemal właściwie zilustrowane.

5. Uwagi końcowe

Praca doktorska Pana mgr inż. arch. Jakuba Bródki została opracowana na wysokim poziomie merytorycznym i jest znakomita warsztatowo. Stanowi oryginalne opracowanie postawionego problemu oraz wykazuje rozległą wiedzę Doktoranta związaną z architekturą XX wieku. Przechwyciła również umiejętność samodzielnego prowadzenia pracy naukowej. Podjęty przez Pana mgr inż. arch. Jakuba Bródkę temat jest niezwykle ciekawy, wartościowy i wnoszący wiele informacji do historii architektury, a przedstawiona dysertacja posiada znaczne walory poznawcze. Przeprowadzone badania i nowo nabyta wiedza wzbogaci dotychczasowe zasoby. Z pewnością odegra bardzo ważną rolę w procesie ochrony tego ważnego dziedzictwa architektonicznego i kulturowego.

Dlatego też uważam, że praca Pana mgr inż. arch. Jakuba Bródki pod tytułem **„Późnomodernistyczna architektura domów jednorodzinnych w Polsce w latach 1945–1989: badania i perspektywy ochrony na przykładzie wybranych obiektów z terenu województwa śląskiego”** opracowana pod kierunkiem prof. dr hab. inż. arch. Magdaleny Żmudzińskiej-Nowak oraz prof. arch. Marco Giorgio Bevilacqua, jest interesującą i pożyteczną pracą naukową i może stanowić podstawę do ubiegania się o stopień doktora nauk technicznych w dyscyplinie architektura i urbanistyka zgodnie z wymogami ustawy.

Stawiam więc wniosek o dopuszczenie Pana mgr inż. arch. Jakuba Bródki do dalszych etapów postępowania oraz publicznej obrony oraz po pozytywnym przejściu tych etapów sugeruję wyróżnienie pracy lub skierowanie jej do nagrody.

Jadwiga Urbanik